

Зоряна ЛУКОМСЬКА, Галина ЛУКОМСЬКА

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ ЦІННОЇ ІСТОРИЧНОЇ ЗАБУДОВИ — ПЕРШИЙ КРОК ДО ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Територія Західної України, і, зокрема, Прикарпатський регіон, багата цінною дерев'яною та мурованою історичною забудовою: житловою, сакральною, громадською, оборонними спорудами та комплексами [1; 2].

Визначне місце у забудові українських Карпат займає курортна архітектура кінця ХІХ — першої половини ХХ ст., що відображена відпочинковими віллами, пансіонатами, санаторіями. На сьогоднішній день збережено багато прикладів цієї цінної історичної архітектури, що належать до різних стильових періодів та несуть особливі риси тієї чи іншої архітектурної епохи. Більшість із збережених споруд є унікальними прикладами альпійського, закопанського, гуцульського, галицького стилю та сецесії, — тобто різновидів модернізму. Деякі з них поєднують різночасові елементи, що дає можливість прослідкувати генезу становлення регіональних особливостей архітектури [3].

Міра збереженості багатьох споруд згаданого періоду дає підстави відносити їх до цінної історичної забудови. Більшість із досліджуваних споруд відрізняються збереженою розпланувальною структурою та об'ємно-просторовим вирішенням. У багатьох будівлях наявні автентичні матеріали покриття дахів та оздоблення. Особливу цінність представляють дерев'яні споруди, в яких збережені автентичні елементи зовнішнього декору, такі як обрамлення вікон та дверей, характерне різьблене огороження балконів та галерей. Майже у всіх спорудах присутні головні структурні елементи інтер'єру, а саме — сходові клітки, галереї, передпокої, основні приміщення.

Історична рекреаційна архітектура Гуцульщини не була до цього часу предметом широких наукових досліджень. Більшість із згаданих споруд на сьогоднішні не мають статусу пам'ятки регіонального чи загальнодержавного значення, не інвентаризовані, не паспортизовані, тобто більшість цих споруд потребують проведення робіт з виявлення, ідентифікації, наукового вивчення, класифікації, інвентаризації та паспортизації нововиявлених пам'яток архітек-

1. Колишня відпочинкова вілла «Страшний двір» у смт Татарів Івано-Франківської області. Головний фасад. Поштівка початку ХХ ст., фотофіксація 2010 року

тури; з реставрації, консервації, ремонту цінної історичної забудови; проведення робіт з ліквідації аварійного стану нововиявлених пам'яток архітектури.

Колишні відпочинкові вілли та пансіонати сьогодні перебувають у критичному технічному стані, оскільки є низка чинників, що негативно на них впливають, а саме: невідповідні умови експлуатації, більшість споруд закріплені за міністерствами та відомствами, які не забезпечують відповідного фінансування для їх утримання, численні перебудови та пристосування до сучасних умов, пов'язані із поділом однієї споруди на кілька квартир, позбавляють цілісного сприйняття споруд.

З 2010 по 2013 рік на території Гуцульщини відбувались спільні науково-практичні експедиції студентів відділу архітектури Краківської Політехніки імені Тадеуша Косцюшки студентського наукового кола «Поділля» зі студентами архітектурного факультету Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу [4]. Результатом їхньої праці була архітектурна інвентаризація понад п'ятдесяти цінних історичних об'єктів на території Прикарпаття.

За вказаний період було досліджено більше десяти споруд у смт Татарів. Серед них — колишній санаторій «Кремінці», колишня відпочинкова вілла «Страшний двір» (рис. 1), споруда діючого вокзалу та інші історичні курортно-оздоровчі об'єкти.

На території м. Яремче обстежено близько двадцяти об'єктів, серед них чотири корпуси колишнього пансіонату «Рай» (сьогодні перебувають в зруйнованому стані), розташовані по вул. Курортній (рис. 2), колишня вілла родини Рачинських по вул. Гната Хоткевича, 1 — сьогодні житловий будинок (рис. 3), колишня відпочинкова вілла «Гена» по вул. Свободи, 259, сьогодні на першому поверсі споруди розташована Яремчанська міська бібліотека для дорослих,

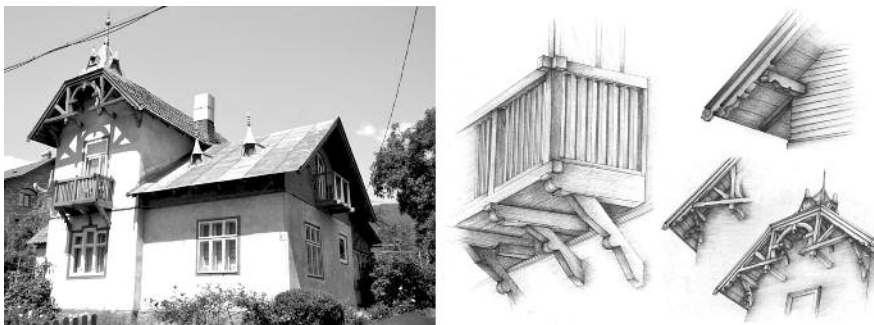
2. Дерев'яний корпус колишнього пансіонату «Рай» розташований по вул. Курортній в м. Яремче Івано-Франківської області. Фотофіксація 2011 р. Кресленик головного фасаду споруди виконав студент ІФНТУНГ А. Дейчаківський

на другому — Яремчанська дитяча школа мистецтв; колишня відпочинкова вілла «Надія» по вул. Свободи, 315, сьогодні це один з корпусів дитячого санаторію «Прикарпатський», та інші.

На цей час обстежено близько тридцяти історичних об'єктів, розташованих у смт Ворохта, а саме: колишні відпочинкові дерев'яні вілли «Марія» (рис. 4), «Оселя», «Маскотте», «Говерла», «Лена» (рис. 5), «Галина», «Дануся», «Марися», «Краков'янка» та інші, які на цей час є житловими багатоквартирними будинками та перебувають у задовільному технічному стані. Колишня дерев'яна вілла «Меля», що розташована по вул. Войтул, та два дерев'яні корпуси санаторію «Гірське повітря» по вул. Данила Галицького, 1 перебувають у напівзруйнованому стані. Обстежені — адміністративний корпус колишнього санаторію «Смерічка» по вул. Данила Галицького та корпус санаторію «Смерічка» (дім здоров'я залізничників) по вул. Данила Галицького.

Результатом проведених спільних інвентаризаційних практик на теренах Прикарпаття є фотофіксація, обмірні кресленики фасадів та поверхових планів, графічні зарисовки існуючого стану історичних споруд.

Наступним етапом є опрацювання матеріалів проведених натурних обстежень споруд та заповнення інвентарних карток нововиявлених пам'яток архітектури. В інвентарній картці відзначаються відомості про адресу, власника, сучасне та первісне використання споруди, дата побудови та автор проекту, визначається цінність об'єкту та його наповнення, визначається міра збереженості об'єкту, його технічний стан. Описуються особливості об'єкту, територія розташування, особливості фасадів та внутрішнього простору. Інвентарна картка також містить низку додатків, це — фотофіксація, іконографія, поверхові плани об'єкту, графічна фіксація його деталей [5].

3. Колишня вілла родини Рачинських по вул. Хоткевича, 1 в м. Ярме Івано-Франківської області. Фотофіксація головного фасаду споруди 2011 р. Записовки архітектурного декору виконала студентка ІФНТУНГ І. Слободян

Важливим етапом на шляху вивчення історичної архітектури Гуцульщини є проведення архівних пошуків, які дають можливість, в першу чергу, ідентифікувати досліджувану споруду, визначити період її побудови та перебудов, можна також отримати відомості стосовно власника споруди, авторів чи інженерів проекту. Архівні матеріали часто розкривають цікаві особливості будівельних періодів споруди, дають можливість виокремити автентичні елементи та відтворити первісний вигляд споруди. Найважливішими у даному випадку звичайно є картографічні й іконографічні джерела, що несуть інформацію про розташування споруди, її оточення та зовнішній вигляд і, можливо, інтер'єри споруди у різні періоди (рис. 6).

Провідну роль у процесі збереження цінної історичної забудови Прикарпаття відіграє графічне представлення матеріалів експедицій на розгляд широкого кола глядачів у вигляді виставок на Україні та в Польщі. Такі виставки студентських творчих робіт, пов'язаних з інвентаризацією нововиявлених пам'яток архітектури, проводяться щорічно.

Також матеріали проведених інвентаризаційних робіт були обговорені на наукових студентських конференціях в Івано-Франківську та Кракові.

На факультеті архітектури туристичних комплексів ІФНТУНГ та у відділі архітектури Краківської Політехніки інвентаризовані споруди колишніх відпочинкових вілл та пансіонатів стали предметом дипломного та курсового проектування. До того ж, студентські ідеї є одночасно сміливими та спрямованими на максимальне збереження існуючих споруд або відтворення частково втрачених.

Напрацьована методика фіксації споруд та подальше опрацювання отриманої інформації дає можливість використання інвентаризаційної докумен-

4. Кошия відпочинкова вілла «Марія» по вул. Данила Галицького, 2 у смт Ворохта Івано-Франківської області. Фотофіксація головного фасаду споруди 2012 р. Кресленник бічного фасаду споруди виконала студентка ІФНТУНГ Н. Скрипничук

тації для складання паспортів нововиявлених пам'яток архітектури, оскільки на території Івано-Франківської області діє держбюджетна програма «Паспортизація, інвентаризація та реставрація пам'яток архітектури» на 2013–2015 рр. У рамках цієї програми передбачено:

1) проведення робіт:

- з виявлення, наукового вивчення, класифікації, інвентаризації та паспортизації пам'яток архітектури;
- з реставрації, консервації пам'яток архітектури та їх ремонту, за наявності затвердженої в установленому порядку науково-проектної документації;
- з ліквідації аварійного стану пам'яток архітектури, за наявності проектно-кошторисної документації;

2) розроблення:

- науково-проектної документації для реставрації та консервації пам'яток архітектури.

Наступним кроком у процесі опрацювання історичної цінної відпочинково-оздоровчої архітектури Гуцульщини є пропозиції щодо пристосування колишніх відпочинкових вілл та пансіонатів до функцій, які б позитивно вплинули на технічний стан цінної історичної забудови та продовжили її життя як пам'ятки архітектури. Оскільки більшість досліджуваних споруд первісно мали відпочинково-оздоровчу функцію, в першу чергу пропонуємо їх пристосування під:

- лікувально-профілактичні заклади;
- санітарно-профілактичні заклади;
- санаторії та санаторії-профілакторії;
- заклади відпочинку та туризму;

5. Колишня відпочинкова вілла «Лена» по вул. Данила Галицького, 46 у смт Ворохта Івано-Франківської області. Поштівка початку ХХ ст. Фотофіксація головного фасаду споруди 2012 р.

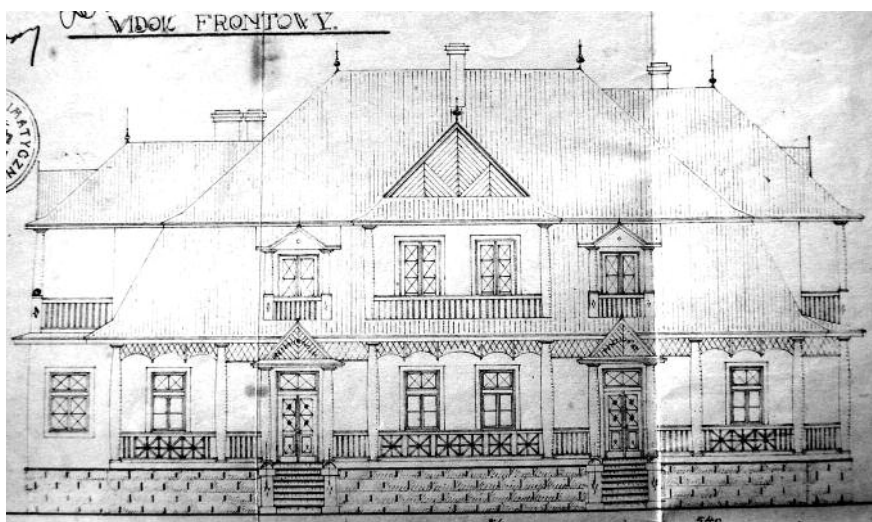
– готелі, мотелі, кемпінги та інші засоби тимчасового розміщення (проживання).

Також можливе та доцільне пристосування колишніх відпочинкових вілл під: бібліотеки, музеї та виставки, заклади дозвілля (клуби, центри культури і дозвілля тощо).

Враховуючи те, що територія Гуцульщини є перспективним регіоном з розвитку туризму, а також наділена рядом природних кліматичних лікувальних чинників, одним із перспективних напрямів збереження історичної забудови може стати пристосування таких споруд під функцію СПА. Світовий та вітчизняний ринок СПА-індустрії набирає все більшої популярності з кожним роком, різноманітний спектр СПА-послуг користується великим попитом у відвідувачів, через те, з економічної точки зору, такий варіант пристосування існуючих історичних будівель є дуже вигідним для інвесторів [6].

Пристосувавши історичні споруди до однієї із перерахованих функцій, ми забезпечимо належні умови експлуатації приміщень історичних споруд, матимемо можливість відтворення первісного зовнішнього вигляду за рахунок проведення реставраційних, ремонтних, реабілітаційних робіт, забезпечимо доступ до їх огляду широкого кола відвідувачів.

Описана у статті методика дослідження цінної історичної забудови Прикарпаття може бути використана для всіх регіонів України, в яких недостатньо мірою досліджена історико-архітектурна спадщина, що дасть можливість підвищити рівень цінності інвентаризованих споруд та стане першим кроком до їх охорони та збереження.

6. Колишній будинок Лянґснерів у снт Ворохта Івано-Франківської області.
Фрагмент архівного проекту 1929 р. (ДАІФО, стр. 466)

1. Народна архітектура українських Карпат XV–XX ст. / Ю. Г. Гошко, Т. П. Кіщук, І. Р. Могитич, П. М. Федака. — К., 1987.
2. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін.; За ред. В. І. Тимофієнка. — К., 2003. — С. 347–362.
3. Czubinski J. Przykłady modernizmu w murowanej architekturze uzdrowiskowej miejscowości Worochta i Tatarów na Huculszczyźnie — zarys problematyki. TeKa Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. // OL PAN, 2008. — А. 174–195.
4. Czubinski J. Cenne prace studentów na Huculszczyźnie // Nasza politechnika. — 2011. — № 5. — S. 23–24.
5. Стасюк О. До проблеми інвентаризації пам'яток архітектури // Региональные проблемы архитектуры и градостроительства. — Одесса, 2000. — № 2. — С. 143–151.
6. Лукомська Г. СПА-курорти // Туризмознавство: наукові та практичні аспекти: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 вер. 2011 р. — Івано-Франківськ, 2011. — С. 148–152.

Анотація. У статті розкрито проблему інвентаризації історичної курортної архітектури Прикарпаття періоду кінця XIX — першої половини XX ст., що відображена колишніми відпочинковими віллами, пансіонатами, санаторіями. Більшість із збережених споруд є унікальними прикладами різновидів модернізму. Досліджені споруди не мають статусу пам'ятки архітектури, потерпають від невідповідних умов експлуатації, руйнуються, тому для їх збереження необхідно провести ряд заходів, першочерговими з яких є інвентаризація, паспортизація, реставрація.

Ключові слова: інвентаризація, цінна історична забудова, курортна архітектура, технічний стан, пристосування.

Аннотация. В статье раскрыта проблема инвентаризации исторической курортной архитектуры Прикарпатья периода конца XIX — первой половины XX в., воплощенная в формах бывших вилл для отдыха, пансионатов, санаториев. Большинство сохранившихся сооружений являются уникальными примерами разновидностей модернизма. Исследованные сооружения не имеют статуса памятника архитектуры, страдают от несоответственных условий эксплуатации, разрушаются, поэтому для их сохранения необходимо провести ряд мероприятий, первоочередными из которых являются инвентаризация, паспортизация и реставрация.

Ключевые слова: инвентаризация, ценная историческая застройка, курортная архитектура, техническое состояние, приспособление.

Summary. The article report in depth inventory of historic pre-Carpathian resort architecture of the late XIXth — early XXth century, which is reflected in former recreation villas, pansionates, sanitariums. Most of the surviving buildings are unique examples of modernism varieties. Researched historic buildings do not have the heritage-listed building status, it suffer from improper usage and begin ruin, so a number of activities should be conducted for its preservation, the most important of which are inventory, passportization, restoration.

Key words: inventory, valuable historical building, resort architecture, technical condition of building, adaptation.